

O. Antoniuk, PhD in History, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE AGREEMENT BETWEEN THE COMMUNIST POWER AND THE POLISH EPISCOPATE OF 1950

The article explores the process of preparation and signing of the Agreement between the representatives of the government of Polish Republic (PR) and the Polish Episcopate during the first four months of 1950. The main focus is on the policy of communist power regarding the Catholic Church. The essence of this policy was to continue to exert pressure on the church in order to force it to sign an agreement on favorable conditions for the power. Repressive measures of the ruling regime are highlighted. The principal position of the Polish primate S. Vyshynsky concerning the negotiation process is established. The main provisions of the Agreement between the representatives of the government of PR and the Polish Episcopate are analyzed. The article gives an assessment of the results of the agreement by the party-state leadership of Poland, which has made from the Catholic Church its official recognition and some significant concessions. However, the authorities continued to declare their tolerance towards religion and pledged not to restrict church activities and teach religion in schools. The results of the signing the agreement for the Catholic Church in Poland, which received a temporary respite in confrontation with the authorities, are described. The agreement became a kind of shield for the church from the further aggression of party-state structures.

Key words: Catholic Church, communist power, agreement, policy, Pope, clergy, episcopate.

УДК 94(73).046

<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2018.139.01>

М. Базасва, студентка
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ВПЛИВ АНТИЧНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ ПОГЛЯДІВ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ТОМАСА ДЖЕФФЕРСОНА

Присвячено впливу античної спадщини на формування системи філософських, політичних, наукових та мистецьких поглядів третього Президента Сполучених Штатів Америки – Томаса Джефферсона. Розглянуто специфіку філософського і культурного простору Європи та Північної Америки, умови, в яких відбувалися освіта та становлення особистості Т. Джефферсона. На підставі аналізу його творів вказано на прямі згадки античних істориків, філософів та літераторів, а також на ідеї з облаштування американського суспільства, які могли бути запозичені або натхненні античною історією. Авторка відзначає тенденцію тяжіння Т. Джефферсона до античної історії, філософії та літератури як до зразка та орієнтиру в публіцистичній та літературній творчості. Розглядається вплив античності на діяльність Т. Джефферсона у наступних сферах: освіта, право, державне управління, архітектура. У галузі освіти він пропагував якнайширше вивчення античної історії та класичних мов як основи для подальшої освіти та особистісного розвитку. На античному прикладі будуються ідеї президента про громадянство, націю та рабство, ґрунтуються засади класичного республіканізму та побудови структури влади та розподілу владних повноважень. Зауважено амбівалентність Т. Джефферсона у питанні патріотизму (двоїстість у відносинах громадянин штату – громадянин США). Особливу увагу приділено архітектурній творчості Т. Джефферсона: він не тільки наслідував античні зразки у власних проектах, а й заклав засади розвитку американського класицизму впродовж усього XIX ст.

Ключові слова: античність, Томас Джефферсон, Римська республіка, класичний республіканізм, освіта, громадянство, рабство, американський класицизм.

Упродовж століть античність має значний вплив на розвиток людства. Греко-римський світ став батьківщиною філософії, політичної думки, високої культури, а також джерелом для роздумів і формування нових концепцій, уявлень, натхненням для створення мистецьких шедеврів майбутніми поколіннями. В історії можна виділити декілька періодів пікового інтересу до античності. Одним із таких сплесків стала доба Просвітництва, коли філософська думка зверталася до питань, що лежали у площинах індивідуалістичного й суспільно-політичного розвитку. Ставлячи перед собою проблеми, вирішення яких часом вимагало радикального повороту в думках і діях, представники просвітницької ідеології у різних сферах зверталися до прикладів минулого. Їхні погляди раз у раз оберталися до історії Греції та Риму. XVII-XVIII ст., а значною мірою й XIX ст., були часом панування монархій у європейських державах, а відтак – і в їхніх колоніях. У Європі існували лише одиничні приклади республіканізму як основи державного ладу, в глибинах монархічних систем визрівали революційні настрої. Тож філософи, знавці суспільно-політичного життя зацікавилися політичним розвитком Греції та республіканського Риму як прикладом іншої, відмінної політичної, державної та суспільної організації, яка може стати ключем для розв'язання наявних проблем. Таким чином, зацікавлення історією і культурою античності перетікало у сферу практичного інтересу. Особливу увагу просвітники по обидва боки Атлантики приділяли республіканському Риму. Найбільше вони зверталися до проблеми моральної та соціальної складової

політичного життя, а саме – до питань організації, творення відповідного політичного ладу на перших етапах його існування, пошуків підвалин та основ його потенційної діяльності. Історія античності стала свого роду "лабораторією", в її рамках розглядалися приклади політичного розвитку, систем державних органів, суспільних конфліктів тощо. Водночас, антична культура продовжувала чинити вплив на візуальне мистецтво, вибір тем літературних та музичних творів.

В умовах нового витка відродження інтересу до античної спадщини зійшла зірка одного з найвидатніших людей не тільки Сполучених Штатів Америки XVIII-XIX ст., а й світової історії – Томаса Джефферсона. Один із батьків-засновників США, автор Декларації незалежності, дипломат, державний секретар, віцепрезидент, третій президент Сполучених Штатів, філософ, вчений, фундатор Вірджинського університету – навіть такий перелік не відображає реальної ваги цієї особистості. Дослідження діяльності та поглядів Т. Джефферсона яскраво проявляє взаємозв'язок античної спадщини із розвитком освіти, політичної та філософської думки XVIII-XIX ст. у Сполучених Штатах.

Зазначимо, що проблематика впливу античності на Т. Джефферсона досить добре розроблена в американській історіографії. Оскільки постать третього президента посідає особливе місце в історії Сполучених Штатів, на сьогодні існує багато праць, присвячених різним аспектам його діяльності, в яких ми зустрічаємо й інформацію про вплив античної спадщини на його політичний світогляд. Серед них ми можемо виділити

праці, присвячені безпосередньо питанню зв'язків американського істеблішменту і Т. Джефферсона з античністю зокрема, наприклад роботи Л. Райта, М. Меклера, Ч. Мартіндейла, К. Річарда.

Завданням цієї розвідки є аналіз публіцистичної та літературної творчості Т. Джефферсона, його ідей та поглядів, простежування зв'язку з античною спадщиною, її впливу на становлення і діяльність Т. Джефферсона з метою формування уявлень про його розуміння античної спадщини та адаптації її в сучасні йому реалії.

Т. Джефферсон народився у впливовій та заможній вірджинській родині, досить рано розпочав свій освітній шлях. Цим він завдячував своєму батьку, який, хоча й не отримав систематичної освіти, завжди займався самоосвітою і сприяв тому, щоб його син навчався. У віці п'яти років батько віддав Т. Джефферсона до англійської школи, а вже у дев'ять років Т. Джефферсон почав вивчення греки, латини та французької у латинській школі. У своїй автобіографії він пише, що з чотирнадцяти років йому пощастило потрапити на навчання до "справжнього вченого-класика" [1, с. 22], з яким він займався впродовж двох років. Вивчення класичних мов він продовжував у поєднанні з історичними та природничими науками, а у 1760 р. вступив до відомого Коледжу Вільяма та Мері. Там він навчався за напрямком філософії, здобував освіту юриста. Під час навчання Т. Джефферсон був уважним до деталей, збирання фактів, аналітичних роздумів, часто вів наукові бесіди зі своїми наставниками. Після навчання він розпочав адвокатську практику. Та період здобуття освіти в коледжі став визначальним і для його захоплення античністю, адже саме тут він познайомився з працями вчених-просвітників попередніх століть, які звертали значну увагу на історію та культурну спадщину античності [13, с. 30, 90; 20, с. 224-225]. Окрім того, Т. Джефферсон активно читав твори античних авторів, постійно вдосконалювався у грецькій та латинській мовах, що залишалося його захопленням впродовж усього життя [2, с. 15-24; 3; 5, с. 63-64; 9, с. 15-16]. Вивчення історії та класичних мов стало основою для самоосвіти Т. Джефферсона, якої він не припиняв упродовж усього свого життя [8, с. 189].

Таким чином, умови, в яких проходило дитинство та юність Т. Джефферсона, його походження з впливової родини, прагнення батька дати сину хорошу освіту, зв'язки з найважливішими родинами штату та найвидатнішими його інтелектуалами, можливість навчатися з раннього віку, поява в його житті вчителів, що безпосередньо пов'язали свою наукову працю з вивченням класичних мов, літератури та історії, знайомство з працями просвітників – усе це сприяло захопленню Т. Джефферсона античністю в роки його становлення. Надалі, коли він вже не підпадав під вплив своїх менторів, а самостійно розвивав себе як особистість, як юриста, вченого, дипломата, політика, обставини його життя та коло наукових інтересів сприяли поглибленню зв'язків з античною спадщиною. Зокрема, її вивчення Т. Джефферсон не припиняв під час своєї адвокатської діяльності, а також перебуваючи на посадах у законодавчих органах штату Вірджинія. Будучи послом у Франції, він продовжив знайомство з працями французьких просвітників, поглибив знання у політичних науках, а також сформував власні погляди на європейську політику.

Звернімося до літературної та публіцистичної спадщини Т. Джефферсона. Як й інші батьки-засновники, Т. Джефферсон мав своєрідний "античний" псевдонім – Сципій [15, с. 159-160]. Розглядаючи його праці, зокрема "Автобіографію" та "Нотатки про штат Вірджинія", ми можемо побачити багато прямих та непрямих поси-

лань, цитувань, відсилок до античної літератури, історії, політичної думки. Наприклад, Т. Джефферсон демонструє знання античної спадщини у різних випадках, зокрема він вдається до порівнянь найкращих ораторів, яких йому доводилося зустрічати, із Демосфеном, або ж використовує наступний цікавий опис: "він говорив так, як Гомер писав" [1, с. 23]. Сам Т. Джефферсон ніколи не відрізнявся особливим ораторським талантом, навіть свої президентські послання до Конгресу волів направляти в друкованому виді. Проте він, як людина, що вивчала риторику та усвідомлювала роль ораторів в античному світі, вмів по-справжньому цінувати талановитих промовців та захоплювався ними. Найважливішими достоїнствами гарної промови Джефферсон вважав простоту, раціональність та лаконічність, яку можна знайти у працях Лівія, Саллюстія, Цицерона і Тацита; останнього Т. Джефферсон називав "найсильнішим письменником у світі" [7, с. 69-78; 12, с. 190; с. 193; 13, с. 94-95; 14, с. 83-86, 20, с. 228].

Не менш цікавим є те, що у різних розділах своїх "Нотаток про штат Вірджинія" Т. Джефферсон звертається до античних міфів, історичних подій та навіть дає описи по археології Греції та Риму. Зокрема, останнє зустрічаємо у розділах, присвячених корінному населенню штату та їхнім поховальним звичаям [1, с. 181]. У приватному листуванні Т. Джефферсон згадує про сучасні йому відкриття, зроблені на території Греції [20, с. 228]. Окремі посилання знаходимо у частинах, що стосуються правового регулювання життя штату. У відповідь на твердження, буцімто "Америка не дала світові жодного великого поета", Т. Джефферсон пише, що коли американці матимуть таку довгу історію, як греки й римляни, вони подарують світові своїх Гомера та Вергілія. Автор зауважує, що мода на сучасних йому літераторів є досить мінливою, натомість античних майстрів слова читають вже сотні років і так само цінуватимуть у майбутньому [1, с. 153]. Приклад греко-римської цивілізації Т. Джефферсон наводить і в ході своїх роздумів про правову та економічну й фінансову організацію Сполучених Штатів [1, с. 214-216; 236-238].

На окрему увагу заслуговують роздуми Т. Джефферсона на тему рабства у Сполучених Штатах. Як і багато його сучасників, Т. Джефферсон виправдовував існування рабства, спираючись на твори філософів греко-римського світу та на античний досвід загалом. Втім, перші спроби у боротьбі з рабством Т. Джефферсон зробив ще за часів своєї роботи у легіслатурі Вірджинії, коли він запропонував звільнити рабів. Свою невдачу на той момент Т. Джефферсон пояснив неможливістю проведення ліберальних заходів в умовах монархії [1, с. 22]. Будучи прихильником скасування рабства в Сполучених Штатах у майбутньому, він наголошував, що на перших етапах становлення молодій державі це питання є не на часі, з його обговоренням та вирішенням варто зачекати до моменту загальної стабільності [1, с. 55]. У "Нотатках про штат Вірджинія" цьому питанню присвячено декілька сторінок, що особливо ясніють згадками про античну Грецію та Рим: тут є і цитати з творів Гомера, і опис суспільно-політичних реалій, і приклади, пов'язані з явищем рабства, з історії та міфологічних переказів [1, с. 214-216].

Важливим моментом для розгляду нашої проблематики є частина Нотаток, що відображає погляди Т. Джефферсона на освіту [1, с. 54]. Поширення знань серед населення він вважав однією з найважливіших своїх задач, оскільки був переконаний, що саме знання роблять людину вільною [8, с. 190]. Він пропонує власну концепцію організації навчання. Насамперед, стверджує він, потрібно навчати дітей не Біблії, оскільки їхні

розум ще не готовий до осмислення релігійних питань, а з раннього віку закладати в їхні голови якомога більше фактів з грецької, римської, європейської та американської історії, поєднуючи її вивчення з елементами морального виховання. Таким чином, вивчення історії, зокрема історії античності, повинне стати основою для подальшого формування світогляду учнів. Т. Джефферсон вважає, що саме досвід античності, її культура може спрямувати розум на подальші наукові пошуки, допоможе сформувати моральні та ціннісні орієнтири. Особливу увагу він приділяє вивченню класичних мов, які повинні стати важливим інструментом наукового пізнання. Т. Джефферсон відверто не розуміє, чому в європейських системах освіти відмовляються від вивчення греки й латини, і наголошує, що не варто повторювати цієї ж помилки у Сполучених Штатах. При цьому він зазначає, що вивчення античності та класичних мов повинно відбуватися виключно в рамках корисності цих предметів та можливості практичного їх застосування у подальших наукових заняттях, громадській і політичній діяльності, виробленні поглядів на сучасну ситуацію [1, с. 218-220; 2, с. 212-215; 4, с. 7-9; 9, с. 13-16; 20, с. 226-227].

Загалом, ми можемо відзначити особливу увагу та пієтет, з яким Т. Джефферсон ставиться до античної історії та літератури під час написання власних творів. Він часто цитує античних авторів для підтвердження власних тез (отже, вважає їх безперечними авторитетами), наводить паралелі до сучасних йому подій та явищ приклади з античної історії та міфології, послуговується даними про матеріальну культуру і звичаї греків та римлян, досліджуючи питання обрядовості та побуту корінних племен на території Вірджинії.

Тепер розглянемо, яким чином антична спадщина вплинула на формування поглядів, ідей та практичну діяльність Т. Джефферсона у різних сферах. Зауважимо, що він був людиною широкого світогляду та інтересів, тож його діяльність та роздуми не зосереджувалися виключно на питаннях юридичних та політичних, він був дотичним також до історії, філософії, етнографії, освіти, архітектури тощо. Певним чином Т. Джефферсон втілював образ інтелектуала XVIII – початку XIX ст., будучи людиною водночас і діяльною, і всебічно освіченою, і наділеною допитливим розумом, захопленою різними науковими й мистецькими галузями. У цьому він подібний до так званого *homo universalis*. Ми звернемо увагу на окремі його ідеї та діяльності, які найбільш яскраво відображають зв'язок із античною спадщиною. Необхідно зазначити, що філософські та політичні ідеї і погляди Т. Джефферсона знаходили пряме відображення у його практичній діяльності [6, р. 58].

Франклін Делано Рузвельт про Т. Джефферсона казав наступне: "Лідер у філософії правління, в освіті, в мистецтвах, у зусиллях до полегшення тяжких трудів людства – приклад планування задля майбутнього, він поставив Америку на шлях постійного інтегрування Республіки" [11, с. 377]. Вже у цій фразі містяться два важливі для нас моменти: багатогранність діяльності Т. Джефферсона та його республіканські погляди. Розпочнімо із другого, водночас розширивши уявлення про політичну філософію Т. Джефферсона. Перший важливий пункт – безперечна прихильність Т. Джефферсона до республіканської форми держави, витоки і основи якої він вбачав у Римській республіці. Особливо яскраво виявилася його позиція переконаного республіканця у протистоянні з федералістами, зокрема Джоном Адамсом та Александром Гамільтоном, яких він звинувачував у монархічних поглядах. Т. Джефферсону був притаманний доволі різкий поділ людей на дві антагоністичні групи: монархістів, які люблять мир і порядок, та республіканців, які тяжіють до свободи і незалежності [17, с. 15]. Т. Джефферсона відносять до батьків так званого "класичного республіканізму", який будується зокрема на основах, закладених античною політичною думкою. Поруч із цим Т. Джефферсон, якого вважають послідовним борцем проти тиранії і деспотизму, підкреслює важливість та унікальність історичного моменту створення американської держави, стверджуючи, що "в цьому розділі історії людства усе постає новим" [11]. Тобто, згідно з його поглядами, йдеться насамперед про рецепцію, адаптацію певних зразків минулого в абсолютно нових умовах. До того ж, республіканські цінності він закладає в основу американського імперіалізму, прагнення до поширення свого впливу та аксіологічних систем. Відтак з'явилася ідея "Імперії свободи", створеної на противагу монархіям, як одна з варіантів обґрунтування обраності американської держави.

Поруч із державницькими ідеями стоять уявлення Т. Джефферсона про громадянство і націю, відносини "людина-держава". Тут нам потрібно підкреслити наступні визначальні позиції. На перший план у роздумах Т. Джефферсона про сучасне йому формування та майбутній розвиток Сполучених Штатів виходить питання про націю. Він розглядає американську націю як таку, що повинна розвиватися на підґрунтях ідентичності та права, не ізольовано від інших націй та в тягlostі поколінь. Крім того, до складу американської нації необхідно асимілювати корінне населення, афроамериканці ж визначаються ним як окрема нація і розглядаються з позицій питання про рабство. З поняттям нації пов'язана проблема громадянства. Її Т. Джефферсон розглядає багато в чому на основі античного досвіду. По-перше, наголошується на важливості розвитку дрібного землеволодіння та агрокультури, землевласники і повинні скласти основу громадян [12, с. 113, 133; 17, с. 25-26]. По-друге, в центр ідеології вільного громадянина ставиться ідея природних прав (життя, свобода, прагнення до щастя, останнє – видозмінене право на власність, яке було у формулі Дж. Локка) [13, с. 93]. Громадянство за Т. Джефферсоном пов'язане із поняттями відповідальності та пильності. Так виявляється обов'язок громадян перед державою. Держава ж має забезпечувати дотримання прав громадян. При тому, громадянин і держава перебувають у тісному зв'язку. Захист індивідуальної свободи залежить від дотримання балансу сил між штатами і федеральним урядом. Тут виявляється наступна важлива особливість сприйняття громадянства й патріотизму Т. Джефферсоном. Йому була притаманна певна особиста амбівалентність, оскільки впродовж усього життя він залишався патріотом як своєї держави, так і рідного штату [6, с. 148]. У цьому є цікава подібність до громадянства і патріотизму в античній Греції, де полісний патріотизм виходив на перший план. Таким чином, доля створила власну рецепцію античності в житті Т. Джефферсона.

Із питанням громадянства Т. Джефферсон пов'язував і проблему формування владної структури, де він слідує за римським принципом. Будь-яка влада, згідно з Т. Джефферсоном, повинна походити від суверенітету народу, а точніше – громадян. Він уявляв собі схему побудови влади у вигляді піраміди, в основі якої – громадянська спільність, що делегує своїх представників до органів влади різного рівня. У Т. Джефферсона можна зустріти навіть думку про безоплатність роботи урядовців, а отже – "римське" уявлення про почесність владних посад. Таким чином, для Джефферсона влада повинна походити та гаран-

туватися громадянами, які і є найважливішою дієвою частиною суспільства та системи управління.

Окрему увагу Т. Джефферсон, як ми зазначали вище, приділяв питанню рабства. Будучи рабовласником, він не заперечував цього явища тотально, хоча й писав про те, що згодом необхідно буде відмовитися від цієї практики. У цьому питанні йому властива певна двоїстість. З одного боку, він виправдовує явище рабства, посилаючись на античних авторів, та з іншого – зауважує, що афроамериканці є окремою нацією, і найбільш правильно, зокрема з погляду моралі, буде поступово надати їм свободу і повернути до рідного ареалу життя. Дослідники зауважують деяку суперечність у тому, що Т. Джефферсон володів рабами і при цьому був вірним поборником моральних цінностей. Проте моральність його часу і життєвих реалій мала якщо не корелюватися, то принаймні вимушено приймати явище рабства як таке, що, за словами самого Т. Джефферсона, потрібно знищити, проте це є неможливим на даному етапі, оскільки потягне за собою проблеми й суспільну нестабільність. Окрім того, Т. Джефферсон вважав, що в ході історичного поступу відбувається розвиток людської моральності [10, с. 236-239]. Тому другий термін його президентства відзначений частковою мірою у вирішенні проблеми рабства – 1 січня 1808 р. було прийнято закон про заборону ввезення рабів. Таким чином, в мисленні й уявленнях Т. Джефферсона присутній римський практицизм і здоровий глузд, що, безперечно, є корисною рисою для політика його рівня.

Наостанок скажемо кілька слів про таку сферу діяльності Т. Джефферсона як мистецтво. Тут він проявив себе не лише колекціонером творів мистецтва, зокрема й прекрасних античних зразків, а й талановитим архітектором. Про архітектуру Т. Джефферсон казав: "Архітектура – моє задоволення". Він особисто спроектував план власного маєтку Монтічелло, збудованого під впливом творчості ренесансного митця Андреа Палладіо, Вірджинського Капітолія та частково долучився до будівництва Вірджинського університету, заклавши таким чином його фундамент не тільки як основи його першої навчальної програми, а й буквально. Крім того, Т. Джефферсону належать і деякі технічні винаходи, якими доповнено ці будівлі. У його архітектурній діяльності ми можемо констатувати безпосередній вплив античної спадщини [2, с. 204-210; 12, с. 75]. Його дітища є чудовими зразками раннього американського класицизму, який розвинули архітектори майбутніх поколінь, а певного піку наслідування античних зразків сягне в останній декаді XIX ст. – коли буде спроектовано "ідеальне місто" – територію й будівлі Всесвітньої Колумбівської виставки 1893 р. Тоді окремі американські архітектори звинувачуватимуть творців виставки у сліпому наслідуванні античних зразків замість творення власної американської архітектури, а відтак – у гальмуванні її розвитку [16, с. 318-326]. Ми можемо дозволити собі заперечити відсутність у цьому власне американських особливостей в архітектурі, оскільки окремі елементи античної архітектури є скоріше однією з органічних рис американської архітектури та культури містобудування XIX – початку XX ст., закладених, серед інших, і Т. Джефферсоном.

Розглянувши умови становлення Томаса Джефферсона та особливості його поглядів, а також проаналізувавши зразки його літературної спадщини та діяльності у сферах політики, управління, юриспруденції, історії, філології, архітектури, ми можемо засвідчити визначальний вплив античної спадщини на формування світогляду та практичної діяльності третього президента Сполучених Штатів. Загальною тенденцією доби Просвітництва, до якої приналежний і Т. Джефферсон, було

відродження інтересу – зокрема й практичного – до доби античності. Т. Джефферсон ще в роки дитинства та юності розпочав активне знайомство з класичними мовами та культурою античних цивілізацій, які викликали у нього особливе захоплення та інтерес. У власних публіцистичних та літературних творах Т. Джефферсон часто цитує і покликається на античних авторів, приклади з історії й міфології Греції та Риму, які слугують для нього прикладом та орієнтиром. Антична історія розглядалася ним як свого роду зразок розвитку суспільства й держави. Важливим для формування республіканських ідей Т. Джефферсона є досвід Римської республіки. Ідеологія імперіалізму в США також може мати своє коріння у римській історії, таким чином розвиток ідеї "республіканізму як основа Імперії свободи" (імперії республіканських цінностей, імперії здебільшого ідейної) [18] віддзеркалює розвиток Римської держави за шляхом "республіка – імперія". До античних джерел Т. Джефферсон звертається і в розробці проблеми громадянства, нації, рабства. Вияв впливу античної традиції на Т. Джефферсона яскраво відображається у його архітектурній творчості.

Третій Президент Сполучених Штатів Америки є яскравим представником епохи Просвітництва та одним із діячів, на чію діяльність, філософію і творчість значно вплинула антична спадщина. Томас Джефферсон – один із найвизначніших інтелектуалів своєї доби, *homo universalis* XVIII-XIX ст., продовжувач філософських шукань вчених минулого, в історичному розрізі пов'язаний з видатними розумами попередніх епох.

Список використаних джерел:

1. Джефферсон Т. Автобіографія. Записки о штате Вирджиния / Т. Джефферсон. – Ленинград: Наука, 1990. – 317 с.
2. Bernstein, R. B. Thomas Jefferson: The Revolution of Ideas / R.B. Bernstein. – New York: Oxford University Press, 2004. – 256 p.
3. Bowers, C. G. The Young Jefferson, 1743-1789 / C.G. Bowers. – Boston, MA: Houghton Mifflin Company, 1945. – 544 p.
4. Carpenter, J. Thomas Jefferson and the Ideology of Democratic Schooling [Online] / J. Carpenter // Democracy & Education. – 2013. – Vol 21, No. 2. – Pp. 1-11. – Retrieved from <https://democracyeducationjournal.org/home/vol21/iss2/5/>.
5. Catlet, L.B. Thomas Jefferson: A Free Mind / L.B. Catlet. – Victoria: Trafford Publishing, 2004. – 164 p.
6. Grossberg, M., Tomlins, C. (Eds). The Cambridge History of Law in America. Vol. 1: Early America (1580-1815). – New York: Cambridge University Press, 2008. – 739 p.
7. Holowchak, M. A. Thomas Jefferson, Moralist / M.A. Holowchak. – Jefferson, North Carolina: McFarland, 2017. – 268 p.
8. Lehmann, K. Thomas Jefferson, American Humanist / K. Lehmann. – New York: The Macmillan Company, 1947. – 273 p.
9. Meckler, M. Classical Antiquity and the Politics of America: From George Washington to George W. Bush. – Waco, Texas: Baylor University Press, 2006. – 231 p.
10. Onuf, P. S. The Mind of Thomas Jefferson / P.S. Onuf. – Charlottesville: University of Virginia Press, 2007. – 281 p.
11. Peterson, M. D. The Jefferson Image in the American Mind / M.D. Jefferson. – Charlottesville: University of Virginia Press, 1998. – 548 p.
12. Richard, C. J. Why We're All Romans. The Roman Contribution to the Western World / C.J. Richard. – Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2009. – 320 p.
13. Richey, T. L. An Historical Inquiry into Thomas Jefferson's Influence on the American Educational System: PhD Thesis / Tory L. Richey; University of Denver. – Denver, 2009. – 118 p.
14. Sellers, M. N. S. American Republicanism. Roman Ideology in the United States Constitution / M.N.S. Sellers. – New York: New York University Press, 1994. – 349 p.
15. Shalev, E. Ancient Masks, American Fathers: Classical Pseudonyms during the American Revolution and Early Republic / E. Shalev // Journal of the Early Republic. – 2003. – Vol. 23, No. 2. – Pp. 151-172.
16. Sullivan, L. H. The Autobiography of an Idea / L.H. Sullivan. – New York: Press of the American Institute of Architects, Inc., 1924. – 340 p.
17. Wood, G. S. Classical Republicanism and the American Revolution / G.S. Wood // Chicago-Kent Law Review. – 1990. – Vol. 66, Iss. 1. – Pp. 13-38.
18. Wood, G. S. Empire of Liberty. A History of the Early Republic (1789-1815) / G.S. Wood. – New York: Oxford University Press, 2009. – 800 p.

19. Wood, G. S. The Idea of America: Reflections on the Birth of the United States / G.S. Wood. – New York: Penguin Press, 2011. – 335 p.
20. Wright, L. B. Thomas Jefferson and the Classics / L.B. Wright // Proceedings of the American Philosophical Society. – 1943. – Vol. 87, No. 3. – Pp. 223-233.

References:

1. DZHEFFERSON, T. (1990). *Avtobiografiya. Zapiski o shtate Virdzhiniya*. [Autobiography. Notes on the State of Virginia]. Leningrad: Nauka. [In Russian].
2. BERNSTEIN, R. B. (2004). *Thomas Jefferson: The Revolution of Ideas*. New York: Oxford University Press.
3. BOWERS, C. G. (1945). *The Young Jefferson, 1743-1789*. Boston, MA: Houghton Mifflin Company.
4. CARPENTER, J. (2013). Thomas Jefferson and the Ideology of Democratic Schooling. [Online]. *Democracy & Education*, 21(2), 1–11. Retrieved from <https://democracyeducationjournal.org/home/vol21/iss2/5/>.
5. CATLET, L. B. (2004). *Thomas Jefferson: A Free Mind*. Victoria: Trafford Publishing.
6. GROSSBERG, M. & TOMLINS, C. (Eds). (2008). *The Cambridge History of Law in America. Vol. 1: Early America (1580-1815)*. New York: Cambridge University Press.
7. HOLOWCHAK, M. A. (2017). *Thomas Jefferson, Moralism*. Jefferson, North Carolina: McFarland.
8. LEHMANN, K. (1947). *Thomas Jefferson, American Humanist*. New York: The Macmillan Company.
9. MECKLER, M. (2006). *Classical Antiquity and the Politics of America: From George Washington to George W. Bush*. Waco, Texas: Baylor University Press.

10. ONUF, P. S. (2007). *The Mind of Thomas Jefferson*. Charlottesville: University of Virginia Press.
11. PETERSON, M. D. (1998). *The Jefferson Image in the American Mind*. Charlottesville: University of Virginia Press.
12. RICHARD, C. J. (2009). *Why We're All Romans. The Roman Contribution to the Western World*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
13. RICHEY, T. L. (2009). An Historical Inquiry into Thomas Jefferson's Influence on the American Educational System. *Electronic Theses and Dissertations*. 909. Retrieved from <https://digitalcommons.du.edu/etd/909>.
14. SELLERS, M. N. S. (1994). *American Republicanism. Roman Ideology in the United States Constitution*. New York: New York University Press.
15. SHALEV, E. (2003). Ancient Masks, American Fathers: Classical Pseudonyms during the American Revolution and Early Republic. *Journal of the Early Republic*, 23(2), 151–172.
16. SULLIVAN, L. H. (1924). *The Autobiography of an Idea*. New York: Press of the American Institute of Architects.
17. WOOD, G. S. (1990). Classical Republicanism and the American Revolution. *Chicago-Kent Law Review*, 66(1), 13–38.
18. WOOD, G. S. (2009). *Empire of Liberty. A History of the Early Republic (1789-1815)*. New York: Oxford University Press.
19. WOOD, G. S. (2011). *The Idea of America: Reflections on the Birth of the United States*. New York: Penguin Press.
20. WRIGHT, L.B. (1943). Thomas Jefferson and the Classics. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 87(3), 223–233.

Надійшла до редколегії 20.11.18

M. Bazaieva, Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE INFLUENCE OF ANTIQUITY ON THE VIEWS FORMATION AND ACTIVITY OF THOMAS JEFFERSON

The article is dedicated to the influence of antiquity on the formation of Thomas Jefferson's system of philosophical, political, scientific and artistic views. Specificity of philosophical and cultural space of Europe and North America is considered, as well as conditions of education and personal development of Thomas Jefferson. Thomas Jefferson's works are analyzed, direct citations and references to antique philosophers and writers are noted, likewise political ideas of Thomas Jefferson, that are grounded on antique history. Tendency to identification antique history, philosophy and literature as sample and guidance in publicistic and literary works of Thomas Jefferson is pointed out. In the article are revised influences of antiquity on the following spheres of Thomas Jefferson's activity: organization of education, law, governance, architecture. In the educational development Thomas Jefferson propagated broad studying of antique history and classical languages that might be the basis for education and personality development. Antique examples were the foundation of Thomas Jefferson's ideas about citizenship, nation and slavery, principles of the classical republicanism and organization of public administration are grounded on the same samples. Thomas Jefferson's personal ambivalence in the questions of patriotism as dualism in relations "citizen of the state – citizen of the USA" is noted. Some attention is paid to the architectural works of Thomas Jefferson. He followed the best antique masterpieces in his own architectural projects and laid the foundation of American classicism in the architecture of 19th century.

Key words: antiquity, Thomas Jefferson, Roman republic, classical republicanism, education, citizenship, slavery, American classicism.

УДК 97(477):94(439)
<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2018.139.02>

B. Varga, Dr. Habil. (History), Associate Professor
University of Szeged, Szeged, Hungary

ROLE OF HAJDUKS AND COSSACKS IN THE 16TH AND 17TH CENTURY HUNGARIAN AND UKRAINIAN SOCIETY

The intent of the research is to determine viewpoints for the comparative analysis of the Hungarian Hajduks and the Ukrainian Cossacks. During the period spanning from the end of the 15th century up to the 1570's, Cossacks, similarly to Hajduks, began to take shape as a new social phenomenon, yet legally they still did not exist. Registered Cossacks and royal Hajduks as such were legally recognised, thus they gained a distinguished position in contemporary society despite the fact that hard as they tried, the title of nobility was yet unavailable to them. After comparing the position of Ukrainian Cossacks and Hungarian Hajduks in society, it can be stated that they constituted an "intermediate" social category between nobility and villeins, and they became a mass phenomenon in society only at the end of the 16th century.

Keywords: Hungarian Hajduks, Ukrainian Cossacks, historical parallels, intermediate social category, Royal Hungary, Transylvania, Rzeczpospolita.

Hungarian historians [7, p. 16-21; 11, p. 153-180; 17, p. 193; 18, p. 22; 20, p. 42; 24, p. 38; 25, p. 16-19; 31, p. 31-47; 36, p. 174-180] repeatedly voiced special concern for the fact that, similarly to the Hajduks, bonnet-laird communities fulfilling military service were formed in the Polish-Lithuanian state, too, known as the Cossacks, who took up arms against either internal feudal oppression or external enemies, primarily the Turks [25, p. 196]. The Cossacks of Ukraine, as a new social and political factor, had evolved in the second half of the 15th century [16, p. 191; 26, p. 108-109; 38, p. 251; 43, p. 303; 44, p. 183;

45, p. 20; 46, p. 33; 48, p. 19; 56, p. 36; 57, p. 178-179], which period coincides with the emergence of the Hungarian Hajduks. It unequivocally turns out from previous sources that Hajduks in large numbers had already been members of György Dózsa's army in 1514. Social identification of Cossacks can be considered as a heterogeneous composition, as in addition to runaway villeins settled at the southern border of the Polish-Lithuanian state, the so-called "no-man's-land", impoverished city-dwellers and outcast gentry were present in their ranks, who recognised the king of Poland as their